

BJØDSTRUPS INSTITUTIONER OG VIRKSOMHEDER

BJØDSTRUPS HISTORIE KAP. 2

VILFRED FRIBORG HANSEN

Skrevet i 2007, bl. a. på grundlag af samtaler med Bjødstrup-borgere.

OVERSIGT OVER KAPITLERNE:

KAP. 1: LANDSBYEN

En beskrivelse af landsbyens opståen og udvikling fra vikingetid til middelalder og moderne tid.

KAP. 2: INSTITUTIONER OG VIRKSOMHEDER

En beskrivelse af landsbyens vigtigste institutioner og virksomheder, d.v.s. skolen, mejeriet, smedjerne, købmændene. Desuden en omtale af Indre Mission og missionshuset. Gennem beskrivelsen af disse helt centrale institutioner og virksomheder tegnes et billede af den generelle udvikling i Bjødstrup fra sidst i 1800-tallet til i dag.

KAP. 3: GÅRDENE

En beskrivelse af landsbyens gårde, ordnet efter matrikelnumre. Ejendomme udstykket fra de forskellige gårde beskrives til slut under de enkelte gårde. Hvor gårdene er ophørt at fungere som landbrug, men i stedet er blevet til byhuse, omtales perioden som landbrug under kap. 3, mens perioden som byhus beskrives under kap. 4.

KAP. 4: HUSENE

Kapitlet er formet som en beskrivelse af Bjødstrups huse i den rækkefølge, byvandringen 9. august 2006 fulgte. Fra det gamle centrum ved Kærsgårdsvej over Bjødstrupvej til Gl. Hovedvej. Der standses naturligvis også op ved gårde, institutioner og virksomheder, men for en nærmere beskrivelse af dem henvises til de foregående kapitler – institutioner og virksomheder i kap. 2, gårdene i kap. 3.

KAP. 5: ERINDRINGER

I kapitel 5 bringes først Rigmor Jensens erindringer i form af manuskriptet til et foredrag, hun holdt i AOF Rønde i 1982. Derefter Henny Degns erindringer fra 15 år på Bjødstrup Mejeri, og til sidst nogle rim fra Bjødstrup skole i 1930'erne, hvor børnene "spidder" landsbyens personligheder. Endelig bringes til allersidst bl.a. billeder fra "Troldegården" og Skovgård.

Se særskilte artikler på hjemmesiden www.friborghansen.dk om kapitlerne 1 samt 3 – 5.
Her følger kapitel 2 om Bjødstrups institutioner og virksomheder:

Skolen, Mejeriet, Biblioteket, Smedjerne (Kroer og Mogensen), Købmændene (Jensen og Bøjstrup)

BJØDSTRUPS HISTORIE 2: INSTITUTIONER OG VIRKSOMHEDER

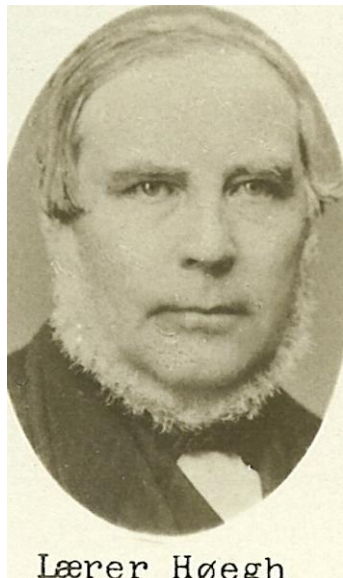
Dette kapitel af Bjødstrups historie handler om de institutioner og virksomheder, som har haft særlig betydning for lokalsamfundet i Bjødstrup. Skolen må blive den første, men også Indre Mission har sin plads som en bevægelse, der i høj grad har præget livet i Bjødstrup. Endelig er der virksomhederne, hvor Bjødstrup Mejeri har sin særlige plads som den absolut største virksomhed i landsbyen i et halvt århundrede. Smedjerne og købmændene fortjener også deres særlige plads som virksomheder, der har været med til at bringe folk sammen og som har præget livet i landsbyen gennem en lang periode – og skaffet brød på bordet hos mange familier.

SKOLEN¹

Som de fleste andre steder medførte skoleloven af 1814, der indførte undervisningspligten, ikke nødvendigvis, at der blev opført skolebygninger. Undervisningen kunne udmærket foregå i en af gårdenes storstuer eller lign. steder.

Folketællingen 1801 fortæller os, at Bjødstrup på dette tidspunkt havde en ”skoleholder”, der hed Jens Høeg. Han var gift og 29 år gammel. Det er bemærkelsesværdigt, for det er 13 år før undervisningspligten indførtes ved lov i Danmark i 1814.

Vi ved også, at Bjødstrups børn i årene indtil 1827 eller måske 1829 blev undervist af lærer Niels Trold² i et lokale i smedehuset. Smedjen har med beliggenheden ved gadekæret helt givet været

Lærer Høegh

bysmedjen - altså ejet af bymændene i fællesskab, og med en bysmed ansat af bymændene. Niels Trold var ugift og fik kosten på omgang en dag i hver gård.

Efter Niels Trold virkede Niels Mouritzen som skolelærer. Ved folketællingen i 1834 er han 28 år gammel og bor i ”skolelærerboligen” sammen med sin kone og en tjenestepige.

Fra 1836 til 1877 var Rasmus Høegh³ skolelærer. Ved folketællingen i 1845 er han 29 år gammel og bor sammen med sin jævnaldrende kone og en 9-årig plejedatter. Det oplyses at han stammer fra Vistoft.

Der har formodentlig været opført en skolebygning i 1827/1829 i traditionel bindingsværkstil. Den kan have ligget ved siden af smedehuset på byjord, måske stort set hvor den moderne skole senere opførtes – undervisningen havde jo til da foregået i smedehuset.

¹ Se Folk og Liv på Røndeegnen bind 5: Erik Thomsen: Af Bjødstrup skoles historie, s. 85-90.

² Navnet Trold støder vi senere på som uofficielt tilnavn for familien på gården matr. nr. 6, Gl. Hovedvej 15. Kan det stamme fra den gamle ”degn”? I øvrigt hed læreren i Feldballe omkring år 1800, til 1816, Ole Trold. Det kan være en slætning. Men navnet Trold har åbenbart været almindeligt på egnen.

³ Det opgives, f.eks. på ”Historisk Sognekort” (billeder af præster og degne), at Thorsagers førstelærer 1846-73 var Rasmus Høeg. Det kan ikke være samme person! Sognekortet bringer to forskellige billeder, men faktisk ligner de to hinanden, blot i en yngre og en ældre udgave. Formodentlig er der slægtskab.

Efter demokratiets indførelse i 1848-49 blev undervisning stærkt opprioriteret, og efter de første ti år begyndte nye, moderne skolebygninger at rejse sig i landsbyerne. Bjødstrup nye skole blev opført i Høeghs embedstid som den første moderne skole i sognet i 1860 - også et bevis på, at Bjødstrup var den betydningsfuldeste af landsbyerne i sognet. Rønde og Følle fik først deres skoler mere end ti år senere (Følle 1869, Rønde 1874). Formodentlig er de tre skoler bygget af den samme – for de ligner hinanden til forveksling.

Skolen blev opført på smedehusets jord, traditionen tro midt i landsbyen ved Dammen (gadekæret), der lå vest for bygningen. Om bysmedjen er ophørt eller flyttet, vides ikke, men muligvis har den ligget overfor, hvor senere Bøjstrup opførte sin købmandsbutik, og den er så på et tidspunkt flyttet ned på placeringen ved den nuværende smed Kroer.

Bjødstrup skole med Dammen ca. 1910. I baggrunden Søren Johnsens gård med storkerede på taget (i dag Sinnet og Børges gård). Bindingsværkshuset, der stod, hvor Bøjstrup senere byggede butik (Gl Hovedvej 18 A) anes i baggrunden til højre.

Rønde Skole

Følle Skole

Sognets tre skoler i Bjødstrup, Følle og Rønde ligner hinanden til forveksling. De blev bygget i årene 1860-1874, i den største landsby (Bjødstrup) først, i den mindste (Rønde) sidst. Her ses Bjødstrups to "tvillingskoler" Rønde (1874) og Følle (1869).

Bjødstrup skole med lærer Poulsen og elever ca. 1900/1910. Fra venstre ses som nr. 1 Christen Christensen, nr 4 Katrine Dalsgaard, 5 Anna Just, 6 Laura Jensen, 7 lærer Poulsen, 8 Margrethe Jensen, 9 Jenny Laursen Foged, 10 Akton Vinther, 12 Søren Just, 14 Dorteia Laursen Foged, 16 Kirstine Nielsen, 18 Anders Andersen, 19 Katrine Thygesen, 20 Christian Jensen, 22 Volmer Kræmer Sørensen, 23 Anna Laursen, 24 Martin Jensen, 25 Martin Hørdum.

Jens Johnsen Jensen har i Folk og Liv bind 5 fortalt om sin skolegang hos lærer Poulsen omkring århundredskiftet 1900: "Poulsen var en fin mand, og man var Des med ham og dus med alle andre. Hans kone var foruden smedens madam Møller, der var fra København, den eneste madamme, vi havde i byen: "Madam Poulsen" – alle andre koner var vi på fornavn med⁴.

Til de fleste skoler hørte en skolelod. Bjødstrups skoles lod lå ude ved Kallestrup, på vej til Rostved, men den havde Poulsen forpagtet ud til Jens Koch, der havde et af småstederne på 10-15 tdr. land op til skoleloddet.

Lærer Jens Sørensen Poulsen. Egnsarkivet.

⁴ Alt sammen bekræftes af folketællingen 1880, hvor skolens husstand består af lærer Poulsen, 31 år, og hustru Nikoline Jensine Kristiane Løvshall, 25 år, fra Gammel Sogn, der er et bysogn i Grenaa eller Randers. Lærerpæret har i 1880 to børn på hhv. et år og under et år, og de har ansat en 20-årig tjenestepige Jensine Petrea Frederiksen fra Roelsø sogn.

Bjødstrup skole ca. 1913 – nu er der kommet tegltag på skolen. Yderst til venstre lærer Poulsen, bagest i døren ses madam Poulsen. I øverste række fra venstre ses som 4 (efter madammen) Ellen Just, Dagmar Andersen f. Jensen, Rasmus Laursen, Kristian Pedersen, Johannes Mikkelsen, Åge Hvid, Sigfred Rishøjgaard, ukendt, Jens Nielsen. I profil i vinduet bag eleverne ses lærer Poulsens datter Margrethe. I midterste række fra venstre ses foran lærer Poulsen Anna Laursen, derefter Dora Søe f. Foged, ukendt, Edith Sørensen, Katrine Thygesen, Jensine Søgaard f. Jensen, Karen Jensen, Martin Hørdum, Niels Nielsen, Nikolaj Just, Anders Andersen, Karl Nielsen, Valdemar Jensen. I forreste række ses fra venstre Valborg Hørdum, ukendt, Thora Sørensen, Kamma Sørensen, Gudrun Mikkelsen f. Kirkegaard, Astrid Nielsen, Søren Madsen (udvandrede til Amerika), Ejnar Jensen, Anton Laursen, Holger Jensen, Søren Peter Foged (også udvandret til Amerika), Edvard Foged (også Amerika), Jens Laursen og Søren Thygesen.

Lærer Høegh

Lærer Povlsen

Lærer Thoralf

Tre Bjødstrup-lærere på rad og række:
Rasmus Høegh var lærer i Bjødstrup 1836-1877, Jens Sørensen Poulsen fra 1877 til 1916, Thoralf fra 1916 til 1945. De tre lærere dækker altså tilsammen 110 år – det kan man da kalde stabilitet og/eller trofasthed! De må jo have været tilfredse med Bjødstrup...

Lærer Poulsen var lidt konservativ politisk set. Han var den eneste i byen, der holdt Aarhuus Stiftstidende – han var dog sammen med Niels Trolde (gården Gl. Hovedvej 15) om den. Selv for en degn var det dyrt at holde avis alene, det kunne jo let løbe op i fire kroner i kvartalet. Alle andre i Bjødstrup holdt sig til det hæderkronede venstreblad Aarhus Amtstidende. På Skovgård vi den f.eks. sammen med Niels Rasmussens oppe ved Dammen ved skolen (Gl. Hovedvej 16).

Poulsen kom ikke godt ud af det med missionen i Bjødstrup. Han var rasende på den missionske pastor Busch i Feldballe...”

Skolen har oprindelig været stråtekke, men fik tegl i 1911. Meget romantik har der sikkert ikke været ved Dammen (gadekæret) i Bjødstrup, da møddingsvandet fra de omliggende gårde løb ud i gadekæret, der skal have været temmelig dyb.

Århus-Grenaa-Ebeltoft landevejen gik lige forbi skolen og anvendtes som skolegård, især pladsen hen langs og for enden af nabogården (Poul og Katrine) var meget anvendt.

”Lærer Thoralf og Fru Thoralf var begge meget interesserede i gymnastik, og de fik indrettet en legeplads med ribber og bomme omme i haven bag skolen”, husker Anna Foged, købmand Jensens datter. ”Her havde vi også rigtige gymnastiktimer, og Fru Thoralf var ofte med ude og hjælpe.”

”Fru Thoralf underviste os i syning og broderi en gang om ugen, men det var uden for skoletid, og vi skulle selv betale for det”, husker søsteren Rigmor. ”Senere kom der kommunal undervisning i håndgerning, og så kom der en lærerinde en gang om ugen og underviste i syning, men det var mere brugsting, vi skulle sy trusser og bukser, og det var ikke nær så spændende”.

Frikvarter i Bjødstrup skole ca. 1914. Vejen brugtes som legeplads. Der leges tydeligt nok drenge for sig (i baggrunden) og piger for sig.

Bjødstrup skoles elever ca. 1918. Nu er lærer Thoralf kommet til, han ses bagerst. Der ses i øverste række fra venstre Sigfred Rishøjgaard, Johannes Foged, Minna Sørensen f. Pedersen, Kamma Sørensen, Gudrun Mikkelsen f. Kirkegaard, Hedvig Jensen, Astrid Nielsen, Kristine Laursen (foran lærer Thoralf), Margrethe Mikkelsen, Kristian Mikkelsen, ukendt. I forreste række fra venstre ses Ejnar Jensen, Edvard Foged, Jens Nielsen, Søren Thygesen, Søren Madsen, ukendt, Holger Jensen, Kajus Mikkelsen, ukendt. Bemærk drengenes urkæder, alle undtagen en enkelt går i træsko. Egnarkivet.

Rasmus Toralf Thoralf var lærer ved skolen fra 1915 til 1945. En knusende dygtig fortæller, god til at spille og synge, som man skulle dengang, malede også lidt som hobby.

I Dansk Skolestat III 1934 oplyses det om Thoralf, at han var født i Hornborg i 1879 som søn af lærer Hans Sørensen og hustru Hertha. Han blev i 1913 gift med Alice, f. Funch-Hansen, fik eksamen fra Jelling Seminarium 1900 og blev ansat som andenlærer i Thorsager i 1902 og som enelærer i Bjødstrup 1915.

Efter Thoralf var der en vikar pastor Haremst i et par måneder, han var hjælpepræst i Rønde (Indre Mission), og derefter lærer Larsen i kort tid, måske 1945-47, indtil Erik Thomsen kom.

Den store klasse (årgangene 4-7) gik om formiddagen, den bitte klasse (årg. 1-3) om eftermiddagen. Om vinteren var der skole hver dag, incl. lørdag, mens børnene kun gik hver anden dag i om sommeren, da de jo skulle kunne hjælpe til derhjemme.

Lærer Thoralf

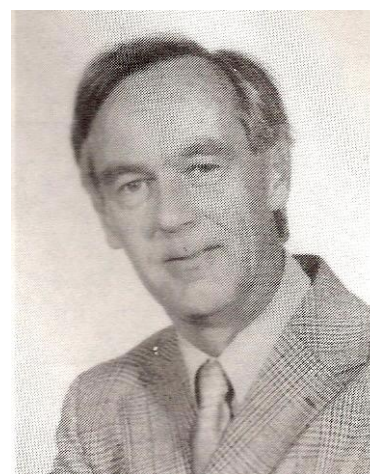
**THORSAGER-BREGNET
KOMMUNE.**

BJØDSTRUP SKOLE.

Thoralf, Rasmus Toralf, Enelærer; f. 18. Jan. 1879 i Hornborg; Søn af Lærer Hans Sørensen og Hustru Hertha, f. Petersen; gift 22. Okt. 1913 m. Alice, f. Funch-Hansen, f. 15. Febr. 1885 paa Kristiansø. Jelling Sem. 1900; Aarsk. i Fysik, Naturhistorie og Tegning 1907—08; Tillægsprøve i Engelsk 1914; Feriekursus paa la Cours-vejs Skole 1922; flere Instruktionskursus; Aarsk. i Dansk og Engelsk 1928—29; 1. Marts 1902 Andenlærer Thorsager Skole; 1. Juni 1915 Enelærer Bjødstrup Skole; Kbhvn.s Kommunes Plejetilsyn.

Fra Dansk Skolestat 1934.

1955 blev Rønde nye skole bygget, og da ingen af Rønde skoles tre lærere ønskede at blive ansat her, blev det først førstelærer Olsen fra Følle og derefter Bjødstrup skoles tidligere enelærer Erik Thomsen, der blev Rønde skoles to første skoleinspektører. De tre yngste årgange af eleverne blev ikke flyttet til Rønde, så Bjødstrup skole fungerede videre som forskole indtil 1969, hvor kommunens forskoler blev nedlagt i kølvandet på den første kommunalreform (Thorsager-Bregnet sognekommune og Feldballe sognekommune blev lagt sammen i 1968). Første forskolelærerinde var frk. Nørgaard 1956-59, derefter Inger Høj indtil 1969, hvor hun blev lærer ved Rønde skole.

Lærer/skoleinspektør Thomsen

Den østlige del af Bjødstrup var en del af Feldballe sogn, så eleverne fra området øst for bækken ved vejen mod Møllerup hørte til Feldballe sogn og skulle gå i Feldballe skole. Det er dog åbenbart ikke sket i praksis, i hvert fald kan Poul Bugtrup huske, at han har gået sammen med Jørgen Hjortshøj fra mejeriet og nogle børn fra Arona (huset yderst mod øst) i Bjødstrup skole.

INDRE MISSION

Den indremissionske vækkelse greb om sig på egnen i 1880'erne. Mest kendt er pastor Busch i Feldballe, der satte en vækkelse i gang i sin tid som præst i Feldballe-Nødager fra 1888 til 1893. Missionshuset i Kejlstrup opførtes i 1890 og blev et samlingssted for de troende. Til dem hørte også greveparret på Møllerup og Møllerups forpagter Heilmann (forpagter 1881-1897) og senere Feldthusen.

Der har også været en mindre kreds af troende i Bjødstrup⁵. De havde en samlingsal i et tidligere fodermesterhus til Niels Fogeds gård, et hus der lå lidt afsides "bagest" i byen. Der var vognport i den ene ende, karlekamre i den anden, og missionsal i midten.

Niels Foged var gårdmand, men hørte også til kredsen af indremissionske handelsfolk omkring Vester fra Kejlstrup og Legarth fra Rønde. Lige som i Kejlstrup var det de store gårdmænd, der tilsluttede sig missionen - helt i modstrid med den gængse opfattelse, at Indre Mission var for

⁵ Folk og Liv på Røndeegnen bind 9: om missionssamfundet i Bjødstrup s. 91-93 og 97.

småfolk. Den opfattelse må betegnes som en myte, i hvert fald holder den slet ikke stik på Røndeegnen. Her kan man snarere sige, at Indre Mission bragte høj og lav sammen.

Gårdejer og handelsmand Niels Foged på Kærsgård købte i 1912 gården matr. nr. 8, hvis bygninger dengang lå midt i landsbyen, Gl. Hovedvej 14. I de følgende år udstykkede han flere grunde fra gården og bl. a. skænkede han en grund til opførelse af et missionshus. Det blev opført i 1916. Og her viste det sig igen, at Bjødstrup var et velstående samfund, for det missionshus, der nu rejste sig, var stor og, for ikke at sige monumental, næsten kirkeagtig, i forhold til andre missionshuse på egnen. Det havde to sale og er endnu i dag, hvor det er autoværksted, en imponerende bygning. Om Niels Foged også har bidraget til opførelsesudgifterne, vides ikke.

Johs. Mikkelsen fortæller i Folk og Liv bind 9: ”Midlerne til huset samledes ind fra en bred kreds i byen – ikke fordi alle var missionske, men folk gav gerne til et samlingssted i byen. Når der senere

Bjødstrup Missionshus umiddelbart efter opførelsen i 1916. Egnarkivet

var aktiviteter i huset, følte folk at de skyldte at støtte arrangementet, selv om de ikke var missionsfolk...Der var to sale i huset. Mange aftener var de begge fyldte til bristepunktet. Folk kom fra Feldballe, Essig, Korup. Søndagsskolen ledes af de første år af Niels Foged, Ras Vinther og min far Frederik Mikkelsen, senere af Grønborg og Martin Meldgaard. Der var en kreds, der samledes en gang om året for at gøre kassen op. Hvis der så manglede penge til at klare udgifterne, spædede de selv det til, der manglede”.

Kredsen omkring missionen talte foruden Niels Foged sadelmager Frederik Mikkelsen, der var kommet til byen i 1910 fra Rønde, Rasmus Vinther, Frants Laursen, Poul Jørgensen. Mikkelsen var formand i en del år i den første tid. Senere, måske i 1930'erne, var forpagter Grønborg på Kirkeledgaard formand. Da Grønborg købte gård i Rostved i 1952 overtog Anton Nielsen hvervet. Han blev senere, da missionshuset blev nedlagt og missionen flyttede sin virksomhed til det nye, store missionshus i Rønde, formand for Indre Mission i Rønde i mange år.

I besættelsens sidste år blev huset beslaglagt af tyskerne. De kom af og til ind og overværede møderne, der stadigvæk fik lov at foregå i den store sal, mens tyskerne havde indrettet andre dele af huset til boliger.

I løbet af 1950'erne og 60'erne, hvor velstanden breder sig og folk får bil og TV og langt flere fritidstilbud, blev det trange tider for Indre Mission, og Bjødstrup var ingen undtagelse. I 1974 blev missionshuset nedlagt, og missionsfolkene søgte i stedet til Rønde, hvor Indre Mission havde bygget et stort nyt missionshus på Ceresvej i 1955.

Missionshuset i Bjødstrup blev købt af naboen, smed Kroer, der indrettede autoværksted i det. Efter nogle år med andet brug er det nu igen autoværksted under en anden ejer.

MEJERIET

I 1895 fik Bjødstrup sit mejeri - men ikke et andelsmejeri, derimod et privatmejeri, oprettet af mejeriejer Larsen fra Ørum, men samme år solgt til M. Poulsen, Egens. Han solgte i 1900 mejeriet til tre mænd fra Nordjylland, der havde dannet A/S De Forenede Mejerier, der skal have ejet 40 mejerier rundt i landet). De ansatte 1902 L. Kr. Sørensen som bestyrer. En af de tre var Jacob Hjortshøj, der bestyrede Hjørring Mejeri fra 1905. 1923 overtog han Bjødstrup Mejeri som eneejer. Bygningen ligger stadigvæk på den gamle adresse Gl. Hovedvej 19, ud for vejen mod Møllerup. Bjødstrup Mejeri havde sin egen mælkevogn kørende i Rønde, som konkurrent til det derværende andelsmejeri Kalø Vig. Mælkekusken Frederik Frederiksen blev noget af en institution. Senere etablerede Bjødstrup Mejeri også eget fast mælkeudsalg i Rønde.

Bjødstrup Mejeri ca. 1915. I døren står mejeribestyrer Sørensens børn. På hesten ses Ejnar Munk, der senere blev rutebilchauffør. På rampen mejerister – en af dem er sikkert mejeribestyreren. Bagerst mælkeemanden med en mælkevogn til bykørsel, måske Frederik Frederiksen? Egnsarkivet.

Jacob Hjortshøjs søn Svend blev bestyrer af mejeriet fra 1928 og overtog selv mejeriet efter faderens død i 1955. Svend Hjortshøj var gift med Else, der var lærer fra Sjælland og noget af en personlighed – hun oprettede sit eget lille bibliotek (se næste afsnit). Svend og Else Hjortshøjs søn Jørgen Hjortshøj kom snart med i driften, og han og hustruen Birthe (gift 1956) slog sig ned i villaen øst for mejeriet, der i sin tid var bygget til Svend Hjortshøj, mens Jacob boede på mejeriet.

Bjødstrup Mejeri blev udvidet og ombygget flere gange, f.eks. i 1960, hvor det åbenbart toppede med omkring 20 ansatte og en mælkemængde på 7 mill. kg. mælk om året fra 185 leverandører – noget ingen af andelskonkurrenterne kunne leve op til. 1959 nævnes det, at der produceres mellem 700 og 800 kg. smør og et ton ost om dagen på mejeriet⁶. Ostelageret udvides betydeligt dette år.

Mejeriet i 1930'erne – nu er Bjødstrup Is kommet på skiltet og der er ført strøm ind.

Jacob Hjortshøj og sønnen Svend Hjortshøj. Jacob Hjortshøj var medejer af Hjørring privatmejeri 1905-18 og eneejer af Bjødstrup mejeri fra 1923. Sønnen Svend var mejeribestyrer på Bjødstrup mejeri fra 1928 (Dansk Mejeristat, 1932).

⁶ Århus Stiftstidende 27. juni 1959.

Mejeriet havde flere udsalgssteder for den berømte Bjødstrup Is rundt i hele Jylland – især ”molbostangen” til 10 øre og med chokoladeovertræk til 15 øre, samt islagkagen, var vidt berømte. Successen skyldtes også en række stabile og trofaste medarbejdere: Rudolf Udengaard, der passede isen, Østergaard, der passede osten, og Sigvald Koch, der kørte Østjylland tyndt med isbilen.

”Jeg kørte mælk om vinteren og is om sommeren”, fortalte Sigvald Koch på et videobånd engang i 90’erne. ”Om sommeren skulle vi have et ton råis og 100 kg. salt med om dagen. Det skulle fordeles på kassetter, så kunne lastens temperatur holdes nede på minus 20 grader i to døgn. Vi kørte i en Bedford fra 1938, den havde vi til 1948.

Bedford’en var en fin bil, vi fik den som ny i 1939, og jeg kom til at køre den få år efter. Første chauffør på den var Arthur Andersen. Under besættelsen fik vi tildelt så lidt benzin, at vi allerede i 1940 måtte omstille to af vore tre biler til generator, og i 1941 fulgte Bedford’en efter. Bilen kørte faktisk fint på trægassen. Når man havde lært at styre anlægget, kunne man snildt holde en fart på 30-35 km. i timen på lige vej. Vi hentede brændslet i Pindstrup, hvor de havde en del affaldstræ efter drittelproduktionen, og så supplerede vi op med træ fra lokale skovejere. Det tog kun ti minutter om morgenen at få tilstrækkeligt tryk på systemet, så var vi køreklare. Til gengæld krævede generatoren en del vedligeholdelse, fordi træet afgav store mængder vand under forbrændingen.

Meget værre end at køre på generator, var det at vi ikke havde dæk nok. Vi lagde ekstra slidbaner på udtjente dæk og forsøgte os med alverdens lappeløsninger. Jeg har præsteret at punktere seks gange på en tur, og da var lappegrejet sluppet op, så jeg måtte ringe til mejeriet og bede dem komme og hente mig.

Den berømmelige Bedford, fotograferet i 1942, generatorsystemet ses tydeligt bagerst i bilen..

Bedford'en fortsatte på gen-gas efter krigen, for det kneb stadigvæk med at skaffe benzin nok. Endelig i 1948 fik vi en helt ny Chevrolet. Det var godt nok, vi slap for fyringen. Men den største lettelse var, at vi fik elektriske fryserne i bilen, så råisen og saltet kunne glemmes. Det var en lettelse uden lige."

Mange er de slogans, der blev opfundet til Bjødstrup-isen. Gunnar Højholdt husker f.eks. denne: "Hvis man skal være kvik og vis, så spiser man en Bjødstrup Is"! Åge Sørensen husker denne: "I sommervarm og vintersne, gik hen og spis – en Bjødstrup Is!" Mon ikke et godt gæt er, at det var Else Hjortshøj, der stod bag de mange slogans?

Jørgen Hjortshøj havde lastbiler og var meget interesseret i vognmandskørsel, især langturskørsel, ved siden af mejerivirksomheden. Der var ikke altid enighed mellem far og søn om mejeriets drift.

Mejeriets største problem i 1960'erne var, at det ene mejeri efter det andet blev nedlagt i nabolaget, og leverandørerne pressede derfor på for at få lov til at levere til Bjødstrup Mejeri. Men mejeriet havde ikke kapaciteten til at tage imod de mange nye leverandører, og det gav anledning til uenighed mellem far og søn, altså Svend og Jørgen Hjortshøj, om strategien. En overgang var det ligefrem på tale at dele mejeriet mellem de to, så den ene skulle have isen, den anden osten, men det kunne man heller ikke blive enig om, da det var klart, at isen var det mest profitable.

Det hele endte med, at Bjødstrup Mejeri blev solgt til mejeriet Enigheden i Århus i 1970. Det fungerede derefter et par år som dette mejeris fordelingscentral for Djursland. 1972 blev mejeriet nedlagt og bygninger og jord købt af naboen Ivar Skovgaard, der ikke mindst havde brug for jorden, der lå i trekanten mellem landevejen og Gl. Hovedvej. Her kunne Ivar lukke kreaturer ud uden at skulle over den stærkt befærdede landevej – det var før motortrafikvejens tid.

Birthe og Jørgen Hjortshøj fik fem børn. En af de to sønner blev også mejeri-uddannet. Efter salget af mejeriet flyttede familien til Thisted, hvor Jørgen fik arbejde på Mejerigården, men de savnede Bjødstrup og kom tilbage året efter og Jørgen Hjortshøj etablerede vognmandsforretning, som han drev til 1978, hvor han blev ansat i Danish Turnkey Dairies og hjalp med at oprette mejerier i Venezuela, Kenya, Saudi-Arabien og Indonesien. Det sidste sted opholdt han sig i 25 år. Han og Birthe blev skilt i 1997 – Birthe flyttede til Rønde og var ikke med på udlandsopholdene. Jørgen vendte tilbage til Danmark året efter og bosatte sig i Århus. Han døde i 2012⁷.

Mejeribygningerne lejede Ivar ud i nogle år, før han solgte dem til Anne-Marie og Jens Tander – Jens er søn af Niels og Ruth Tander fra den tidligere bladkiosk i Rønde (Hovedgaden 47).

Det var en katastrofe for det lille samfund, da mejeriet lukkede. En snes mennesker var ansat der, og flere af dem havde været med som betroede medarbejdere gennem en menneskealder eller mere. Ismester Rudolf Udengaard, ostemester Østergaard, Søren Peter, der vejede ind og Egon, der vejede ud, chauffør Sigvald Koch, Karl Åge, der lavede dritlerne, to ansatte i udsalget, fire ansatte på kontoret (f.eks. Henny Degn gennem 15 år, se hendes erindringer herom i kap. 5), mælkemænd og mælkekuske (f.eks. Malte Kjeldsen i en længere årrække), løsarbejdere og flaskevaskere – mejeriet var en væsentlig del af landsbyens puls og dens absolut største arbejdsplads. Isen fra Bjødstrup var kendt og skattet over hele Østjylland.

⁷ Nekrolog i Århus Stiftstidende 14. april 2012

Det gamle mejeri, salgsannonce 26. dec. 2019

Note okt. 2018: det gamle mejeri er annonceret til salg for 1.750.000 kr. Bolig 330 m², 13 værelser, grund 2.777 m². Dec. 2019 til salg for 1,7 mill. kr. Noteres opført år 1900 – kan være rigtigt, men mon ikke bygningerne er opført samtidig med at mejeriet trådte i funktion 1895?

BIBLIOTEKET

En artikel i Århus Stiftstidende 18. oktober 1961 oplyser, at Danmarks mindste bibliotek findes i Else Hjortshøjs dagligstue på Bjødstrup Mejeri.

Herfra sender "bibliotekaren" Else Hjortshøj bøgerne ud til lånerne med mælkekuskene. Hun finder selv ud af, hvilke bøger de forskellige lånere vil have størst udbytte af at læse...

300 bind og 20 lånere, og så er der åbent, når Fru Hjortshøj er hjemme. Bestanden af bøger udskiftes tre gange om året, når bogbussen fra Randers er på besøg. Særlige ønsker, som biblioteket ikke kan opfylde, klares ved at få bøgerne fra Rønde eller fra centralbiblioteket i Randers. Der udlånes omkring 500 bind årligt. Else Hjortshøj indrømmer på dette tidspunkt, at fjernsynet er begyndt at skade udlånet, men hun mener stadigvæk, det er værdifuldt at, egnens befolkning har let adgang til god læsning. "Vi kender hinanden herude på landet, og det gør det let for mig at finde bøger, som den enkelte kan have glæde af. At jeg så engang imellem måske kan være lidt for nævenyttig, er kun udtryk for, at jeg gerne vil have, at folk skal læse noget, der kan få værdi for dem", siger Fru Hjortshøj til avisen, og hun erklærer også, at "vi hverken har Morten Korchs eller Ib Henrik Cavlings bøger. Den slags bøger må folk virkelig selv købe".

"Bjødstrup Bibliotek" blev oprettet af Else Hjortshøj omkring 1940, da hun blev indvalgt i Biblioteksbestyrelsen i Rønde, men opdagede, at det ikke var nemt at samle medlemmer i Bjødstrup, fordi folk fandt, at der var for langt til Rønde. Else Hjortshøj fik derfor lov at oprette en filial af Bregnet Sognebibliotek i sin egen dagligstue i Bjødstrup.

Else Hjortshøj startede også en læsekreds: "Alle, der var med, købte en bog, læste den, hvorefter den gik videre til den næste. Når bogen havde været kredsen rundt, var den helt nedslidt".

Else Hjortshøj var Svend Hjortshøjs første kone. Hun var svagelig, var en overgang stærkt angrebet af tuberkulose, men klarede sig igennem. Nogle år senere fik hun kræft og døde i 1962. Svend giftede sig nogle år efter med Dagny, der var enke efter en fætter af Svend. Han døde få år senere.

SMEDJERNE I: BYSMEDEN / KROER

Der var to smedjer i Bjødstrup fra gammel tid. "Den gamle smedje" var bysmedjen, altså ejet af bymændene i fællesskab og beliggende, hvor skolen blev opført - den kan efter skolens opførelse være flyttet til den nuværende beliggenhed på hjørnet af Bjødstrupvej og Gl. Hovedvej.

Fra folketællingerne først i 1800-tallet kender vi nogle af bysmedene langt tilbage i tiden. Ved folketællingen i 1801 oplyses det, at "byens smed" er Søren Jensen, der er 45 år gammel og har kone og fem børn.

Ved folketællingen i 1834 er bysmeden Mikkel Christensen, der er 33 år gammel og har kone og en søn. Smedeparret har en ugift faster på 76 år boende hos sig. Mikkel Christensen er stadigvæk bysmed ved næste folketælling i 1845, fasteren er åbenbart død i mellemtiden, til gengæld er børneflokket udvidet med to børn mere. Smedeparret har nu en tjenestepige. Det oplyses, at Mikkel Christensen stammer fra Helgenæs – igen et eksempel på "indvandring" til Bjødstrup fra Mols-Helgenæs (samme år får vi at vide, at læreren Rasmus Høegh stammer fra Vistoft).

Oppe i 1900-tallet omtaler Jens Johnsen Jensen⁸, at smeden hed Møller og at hans kone foruden lærer Poulsens kone var den eneste kone i byen, der skulle tiltales "Madam" og efternavn og "De". Hun kom fra København. Længere oppe i 1900-tallet ved vi, at Niels Foged på Kærsgård i 1914 købte matr. nr. 8 c, hvor smedjen ligger, af Petrine Hansen. Men muligvis har smedjen oprindeligt haft nok i den helt lille hjørnegrund, der har matrikel 8u, så 8c er købt til for at kunne udvide smedjen. Smedjen blev i 1922 overtaget af smed Kroer. Kroer fik motorcykel og byggede hus ved siden af smedjen.

Kroer kom fra Fjellerup, og smedjen var åbenbart ikke meget bevendt, da han overtog den. Efter nogen tid nærmest uden kunder, var han parat til at rejse igen. Men så kom ejeren fra Hvitvedgård og spurgte til, hvordan det gik, og efter en snak lovede han at komme med arbejde både fra egen gård og fra andre gårdmænd. Og næsten fra den ene dag til den anden blev smedjen en meget travl arbejdsplads. Sønnen Wolmer Kroer blev udlært og efterhånden deltes far og søn om arbejdet, og sønnen slog sig især på motorcykler og biler, så smedjen efterhånden også blev et autoværksted.

Rigmor Jensen giver et stemningsbillede i sine erindringer (se kap. 5): "Der var altid travlhed i smedjen. Vi fik også skoet vore heste der, og mælkevojnene holdt tit ind der. Om vinteren fik hestene pløkke i skoene, så de ikke gled så nemt. I Kroers smedje var der ambolt, ildsted og blæsebælg, som Kroer trak i med hånden, og de store tænger til at fatte om det glødende jern med. Så den store hammer, som Kroer slog på jernet med på en ganske bestemt måde, når det var gloende. Så kom jernet et øjeblik i vand, så det sydede. I alle smedjer dengang var der en musik af jernets klang og hammerens slag".

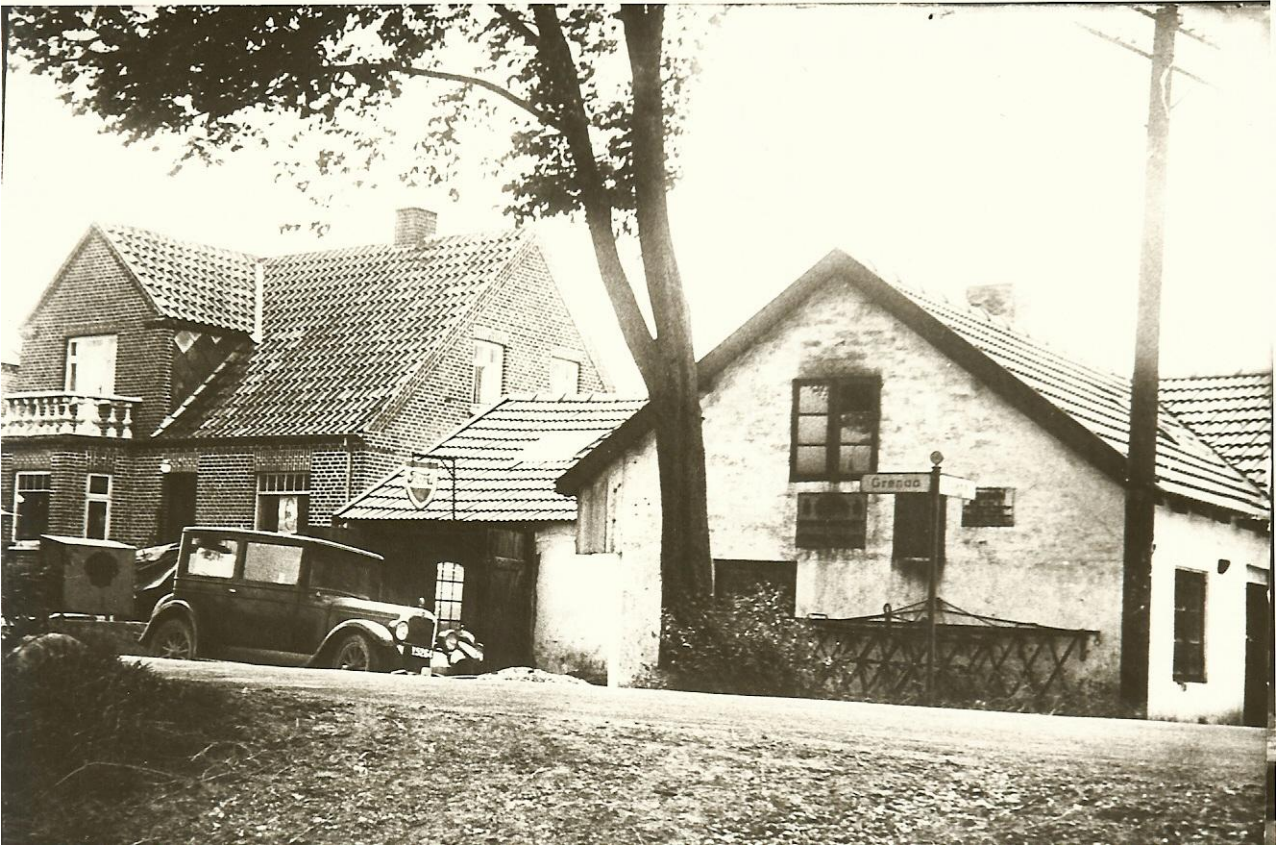
⁸ Folk og Liv på Røndeegnen bind 5 side 91. Johnsen Jensens oplysninger bekræftes af folketællingen 1880, hvor smeden er Laurits Søren Ludvigsen Møller, 31 år, fra Hyllested, og smedemadammen er Louise Charlotte Birthe Ludvigsen Møller på 36 år og fra København. De to ældste børn på 4 og 3 år (Olga Olivia Emmine Petrine Møller og Charles Peder Møller) er født i Feldballe sogn, mens det tredje barn Johan Kristian Ludvig Møller er et år gammel og døbt "her i sognet". Det kunne tyde på, at smedeparret er tilflyttet fra Feldballe sogn sidst i 1870'erne. De fine børnenavne kan vist også tyde på, at smeden, eller i hvert fald madammen, har regnet sig for "fine folk".

Smed Niels Kroer foran bysmedjen efter at han har overtaget den i 1922. Motorcyklen var af mærket Excelsior. I midten hustruen Birtes bror Anker Pedersen, til højre Ove Smeden, en udlært smed, der hjalp Kroer de første år. Billedet er formentlig fra 1923 eller 1924.

Da Kroer kom til byen bestod smedjen af en bygning på hjørnet af Gl. Hovedvej og Bjødstrupvej. Nogle har sammenlignet den med den smedje, der indtil 1980'erne lå lige øst for Kalø. Smedjen lå lavt i forhold til landevejen, der gik forbi.

Der var et lille værelse bagest i smedjen, hvor Kroer boede de første par måneder. Men så sluttede hans kone sig til, og så flyttede de først ned i et af Niels Fogeds huse, der lå mellem gården og bækken, og som i øvrigt blev kaldt "Smedehuset". Som nævnt havde Niels Foged købt smedjen eller i hvert fald det meste af den jord, den lå på, i 1914, og det kan tænkes, at Kroer i begyndelsen var "ansat" af Foged. "Smedehuset" var et stråtækt hus med en boligdel i den ene ende, og udhus i den anden. Kort efter, at Birte og Niels Kroer var flyttet dertil, brændte huset imidlertid, og det blev aldrig genopbygget. Smedeparret flyttede derefter ned i den ene af de to lejligheder i Gl. Hovedvej 14 (nu Alexanders hus), som også var ejet af Niels Foged, så dette kan også antyde, at Foged stadigvæk ejede smedjen. Stefan Heilskov-Rousing har læst politiforhøret efter branden på rigsarkivet i Viborg. Branden fandt sted 23. juli 1923 om morgenen, den brandlidte er ejeren gårdejer Niels Foged Jensen og smedemester Niels Anton Kroer, der beboede den af Foged ejede bygning. Kroers hustru Bertha Kroer født Petersen afhøres også, og det samme gælder

Kroers smedje i 1930'erne, efter at autoværkstedet er bygget til smedjen mod øst, og stuehuset er bygget. Stråtaget på den gamle del af smedjen er afløst af tegltag. Skiltet viser, at Kroer har fået Ford-forhandling. Det er efter tidens standard et flot stuehus – det har gået godt i smedjen.

smedelærling siden 12. marts 1923 Ove Carl Henrik Hansen, der afhøres særligt, fordi han opholdt sig i bygningen om morgenen, da branden opstod, kun afbrudt af, at han var på mejeriet for at hente mælk. De afhørte peger på en gnist fra skorstenen som brandårsag. Foged accepterer en brandskadeerstatning på 8652 kr. Huset omtales af både husassistent Christiane Sofie Rasmussen og Søren Peter Foged, 15 år gammel, som "Grevehuset".

I 1926-27 fik Kroer forhandling af Ford-biler, og smedjen begyndte at udvikle sig til autoværksted og bilhandel. Der blev lavet en tilbygning til smedjens østside, hen langs Gl. Hovedvej, for at skaffe plads til bilerne. Og så blev der bygget et flot stuehus i forlængelse af smedjen længere mod øst. Det må være sket midt i 1930'erne.

Krigen var en speciel oplevelse, for værkstedet blev taget af tyskerne. De ville også have haft stuehuset, men den gamle Kroer lavede så meget larm, at de opgav det – dog ikke uden at tyskerne på et tidspunkt trak pistolerne og Kroer måtte følge med til en reprimande i det tyske "hovedkvarter" ude på Møllerup.

Hjortshøj på mejeriet stillede så en garage til rådighed for Kroer, så han kunne fortsætte bilværkstedet der. "Der er mange mærkelige episoder at huske tilbage på, og vi lærte jo at klare os på mange underlige måder", fortæller Wolmer Kroer. "Noget af det snildeste var, da jeg under et besøg på lageret hos købmand Jensen fik den lyse idé at lave bremseolie af lige dele glycerin og sprit. Det fungerede udmærket, og det blev en populær vare. Det var jo ikke til at få benzin og

reservedele, så mange havde flotte biler stående klodset op og ventende på bedre tider. Hjortshøj på mejeriet havde det fineste køretøj, en Mercedes 170 V, der kostede den nette sum af 3800 kr. Købmand Bøjstrup havde en Adler, min far havde en DKW, der havde kostet 2200 kr. og Herman Møllers far havde en Opel Six. Flotte køretøjer, årgange 1938-43, men derefter ikke til megen nytte. Efter krigen kom de da ud at køre igen, ofte dog præget af at have stået stille for længe”. Engang i 1940’erne kunne der ikke findes en arvtager til bysmedjen i Rostved. Efter at den gamle smed Bernstorf var rejst i 1925, forsøgte forskellige sig uden held, og det endte med, at Niels Kroer overtog smedjen og sendte en smed derud nogle gange om ugen. Men efterhånden vænnede Rostved-bønderne sig til at tage til Bjødstrup i stedet, så arbejdet i Rostved ophørte lige så stille. Den sidste, der fungerede som smed i Rostved, Gunnar ”Smeden” Jensen og hustru Karen købte det relativt nyopførte smedehus i Rostved og blev boende i huset, mens Gunnar som så mange andre smede gik over til at arbejde med biler og arbejdede som mekaniker i Rønde i mange år⁹.

Dermed var Kroer altså også blevet Rostved-bøndernes smed.

Sønnen Wolmer Kroer havde været landbrugsmedhjælper i 1930’erne, men tog med faderen ud og lave centralvarme under krigen, og da det havde stået på i nogle år, var han klar til at gå ind i smedefaget og gik i lære i faderens smedje. ”Jeg lærte dog mest af Dolle og Aksel Jensen og Ras To Gange (Rasmus Rasmussen), og det var vel dem, der sporede mig ind på bilerne”, siger Wolmer. ”Dolle og Aksel havde lært hos os, og Ras To Gange var mekaniker hos rutebilkongen Laurits Jørgensen, og der var ikke det praktiske problem, han ikke kunne klare”.

Sidst i 1940’erne, efter krigen, blev der bygget ny smedje bag den gamle, om mod Bjødstrupvej, og endnu længere bagude blev der bygget et stort lager. Al mursten og tømmer var genbrug, noget af det fra nogle gamle tyskerbarakker ude fra flyvepladsen.

I næste etape blev den gamle smedje helt ryddet væk, og i stedet for den, incl. tilbygninger, blev der rejst et moderne garageanlæg ud mod Gl. Hovedvej.

Kroer var autoriseret Ford-forhandler til sidst i 1930’erne. Sidst i krigen fik han Mercedes-forhandling. Sønnen Wolmer Kroer blev i værkstedet efter udstået læretid omkring 1950 og drev det sammen med faderen. ”Mercedes-importøren forhandlede også IFA og EMW, de to østtyske mærker for DKW og BMW. Han forlangte at vi for hver Mercedes, vi solgte, skulle sælge også så og så mange IFA og EMW. Og de var somme tider saboteret af de østtyske arbejdere, så det var lidt chancespil. Derfor gik vi omkring 1955 over til Hillman, Commer og Sunbeam i stedet, og Bedford i lastbiler. ”Der var efterhånden rigtig god gang i bilsalget. Far og Gunnar Skov kunne godt finde på at tage ud om aftenen og handle biler”, fortæller Wolmer Kroer.

Samtidig arvede den gamle smeds kone huset ved siden af, Gl. Hovedvej 6, mellem missionshuset og smede-stuehuset, fordi hun havde passet Ane, der var enke efter Thomas Sørensen og ikke havde egne arvinger. Dette hus blev indrettet til kontorer og beboelse for smedesvende.

Kroer solgte også traktorer, mærker som Lantz Bulldog, Hanomag, John Deere, Massey Harris – og ikke mindst Bukh, der blev lavet i Kalundborg, og som både Kroer senior og junior var meget betaget af.

⁹ Stig Tang Petersen: Træk af Rostveds historie, utrykt 1984, s. 84.

Kroers smedje sidst i 1940'erne. Den store garage er bygget til mod øst, og der er bygget en ny smedje og et nyt lager bag den gamle smedje. Bemærk de mange landbrugsmaskiner i grøften foran – og bemærk benzinstanderen. Billedet kan være taget omkring 1950.

Wolmer Kroer og Inger byggede i 1959 stuehus på Askedalsvej på den modsatte side af Grenaavej, og her udvidede de med et stort biludstillingslokale og værksted i 1963. Grunden havde de købt af Jens Nielsen på Hvidsminde.

Den gamle smed Kroer døde i 1966, hvorefter smedjen - der nu mere var et autoværksted - blev overtaget af Inger og Wolmer Kroer. Inger er fra Løgten, uddannet damefrisør, og havde i de første år af ægteskabet med Kroer frisørsalon i Rønde. Efter overtagelsen af smedjen overtog hun firmaets bogholderi. Efter en ulykke i 1974 mistede hun synet og måtte opgive bogholderiet, men klarede fortsat husholdningen for et stort folkehold¹⁰. Hun døde i 2009.

¹⁰ Artikel i Århus Stiftstidende 28. okt. 2005 i anledning af Inger og Wolmer Kroers diamantbryllup.

Kroers smedje i 1960'erne. Nu er den gamle smedje helt væk og afløst af et moderne garageanlæg. Benzintanken foran er Shell-benzin. Nabohuset Gl. Hovedvej 6 indgår nu i smede-komplekset.

Wolmer Kroer brugte lokalerne på den anden side landevejen til udstillingslokale. Her kunne stå 10-11 biler. Det var oprindeligt tanken, at der i tilknytning til stedet skulle være en benzintank, men det blev opgivet, da kravene til ud- og indkørsel til tanken blev skærpet i 1960'erne. Lokalerne fik for alvor deres berettigelse, da Kroers importør også blev importør af Peugeot, det var i 1967, så kom der gang i bilsalget. Det store Peugeot-udstillingslokale var meget synligt fra landevejen, og mærket blev populært på egnen.

Wolmer Kroers søn Niels Kroer blev udlært mekaniker hos faderen og førte forretningen videre sammen med faderen. Der blev udvidet bagud flere gange. Et enkelt år var Niels i England for at arbejde som mekaniker, og her traf han sin hustru Sylvia, som han blev gift med i 1984. Parret bosatte sig i Bjødstrup og overtog faderens mekanikerværksted i 1987, mens Wolmer Kroer beholdt hus og bilhandel på den anden side af landevejen.

Sylvia etablerede damefrisørsalon i Gl. Hovedvej 4. 1986 byggede de et helt nyt og stort autoværksted bag det gamle, men året efter blev Niels ramt af sclerose og måtte opgive at arbejde. 1990 afviklede han virksomheden.

Det bagerste nye værksted og lager blev solgt til AMB Tekstiltryk, der havde fået pladsmangel i garagen i Taastrup, hvor virksomheden var startet. Værkstedet tættere på Gl. Hovedvej overtog Wolmer Kroer (?). Det blev senere lejet ud. Gl. Hovedvej 6 blev solgt (?). Bygningerne op til Gl. Hovedvej beholdt Sylvia, her har hun bl.a. sin frisørsalon.

Wolmer Kroers autoværksted og -handel i 1960'erne.

Niels Kroer døde i 2005, kun 49 år gammel¹¹. Wolmer fortsatte med bilsalget fra lokalerne på den anden side af den nye landevej, med adressen Askedalsvej 2.

Jan Sørensen fra Grenaavej havde fra barns ben gået hos Kroer. Han kom i praktik der, blev udlært der og var i en periode ansat på et mekanikerværksted i Mørke. Han købte missionshuset i Bjødstrup og oprettede bilværksted der. Efter Kroer købte han hus og udstillingslokale på den anden side vejen, her bosatte familien sig og Jan drev bilhandel fra udstillingslokalerne. Værkstedet i missionshuset udviklede sig, Jan byggede til bagud, stadigvæk med stor veneration for det gamle kulturhistorisk vigtige hus, og han købte jord fra AMB, så der blev adgangsmulighed fra Bjødstrupvej. Men der manglede stadigvæk parkeringsplads, så Jan købte Gl. Hovedvej 6 og inddrog haven til parkeringsplads og lejede stuehuset ud.

I 2020, hvor denne tilføjelse skrives, er der ladet op til et generationsskifte, idet Jans søn Emil også er gået mekanikervejen. Han arbejder nu sammen med faderen og overtager formodentlig en af de nærmeste år. Jan og hustru har desuden to døtre, hvoraf den ene er sygeplejerske, mens den anden Lene netop har oprettet eget galleri i Rønde - galleri Lene Klok - ved siden af det gamle posthus på Hovedgaden (tilføjelse sept. 2025: nu under flytning til den tidligere Falek-station på Grenaavej).

¹¹ Omtale i Århus Stiftstidende 25. febr. 2005

SMEDJERNE II: MADSEN / MOGENSEN

Den anden smedje i Bjødstrup var opført i 1883 og lå i den anden ende af byen, Skovgårdsvej 2. På gavlen står der "Maren og Niels Simonsen 1883" – det må være den samme Niels Simonsen, som i 1867 opførte stuehuset til gården matr nr 2, Gl. Hovedvej 1. De nuværende ejere har fået at vide, at huset er opført af en sognerådsformand, hvilket kunne forklare den meget flotte udførelse (stuk og loftsmalerier, udvendig dekoration). Kan Niels Simonsen have haft gården matr nr 2 og så have opført huset på Skovgårdsvej til sin og konens aftægt?

I begyndelsen af 1900-tallet ejedes huset af smed Frederik Madsen, der blev hjulpet i smedjen af sin søn Søren Madsen, der var ugift. Han solgte til Carl Mogensen, og både han og sønnen flyttede til Kolind.

Fra venstre: smed Carl Mogensen, Katrine Mogensen, sønnen Henning Mogensen (der senere overtog smedjen), og forrest døtrene Karen og Signe. Foto lånt af Else Mogensen.

Katrine og Carl Mogensen havde smedjen i første halvdel af 1900-tallet. Carl solgte slåmaskiner, og da de kom frem efter krigen også selvbindere – han var især maskinsmed. Hestene blev skoet hos Kroer, og her fik man lavet sine vognhjul, men når det gjaldt landbrugsmaskiner, så var det smed Mogensen, man gik til. - Smedeparret havde tre børn, Signe, Karen og Henning.

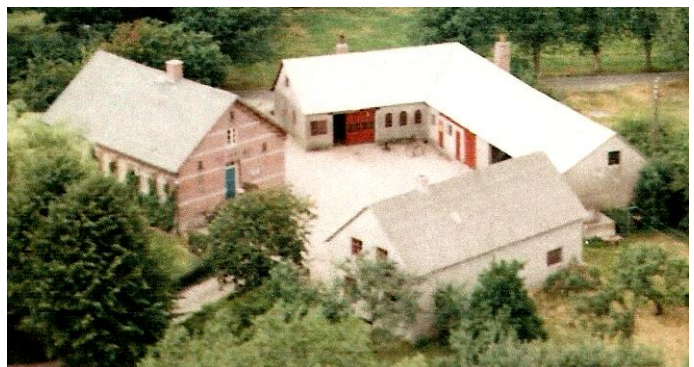
Bjødstrup var meget præget af Indre Mission til op i 1960'erne, og Carl og Katrine Mogensen hørte til missionen. Men om det betød noget for kundernes fordeling mellem de to smede, har jeg ikke efterretninger om.

Nye tider var på vej, man måtte omstille sig, og lige som smed Kroer slog sig på biler, slog Mogensen sig på de mange nye landbrugsmaskiner, der kom frem efterhånden som landbruget rationaliseredes og arbejdskraften forsvandt til byerne.

Smedjen og Dagmars Hus 1947. Kgl.Bibl.Sml.

Henning overtog smedjen efter faderen, der døde forholdsvis ung af tuberkulose – en sygdom, der rev mange væk i Bjødstrup i 1920'erne og 30'erne. ”Henning var bl.a. en dygtig drejer, jeg fik lavet meget drejearbejde hos ham”, fortæller smed Wolmer Kroer. ”Men min far og Hennings far kunne godt komme op at skændes om, hvem der tog den andens kunder. Henning og jeg havde lettere ved at komme til rette.”

Smedjen omkring 1950

Men ellers var det, foruden salg og reparation af landbrugsmaskiner, hovedsageligt opsætning og vedligeholdelse af centralvarmeanlæg og oliefyr, man tog sig af hos Henning Mogensen – og især installation af vand, varme og sanitet i nybygninger.

Henning interesserede sig meget for den nye teknologi, der så småt var begyndt at indfinde sig. Han forsøgte at skaffe sig informationer f.eks. via artikler og forskellige kurser – blandt meget andet også inden for køleskabe, som med tiden kom til at udgøre en større og større del af forretningen.

Henning Mogensen tog sin lærlingeuddannelse på Vester Åby Maskinfabrik, hvor faderen, Carl Mogensen, oprindeligt havde været værkfører, samtidig med en maskinisteksamen i Svendborg. Efter aftjent værnepligt i flåden på M/S Niels Juel sejlede han som maskinmester, bl. a. på skibet ”Argentina”.

I forbindelse med faderens død afmønstrede Henning og tog hjem, hvor han så efterfølgende valgte at videreføre den gamle smedje.

Begge generationer af smede var dygtige og meget respekterede. Henning underviste på Teknisk Skole i Rønde, indtil den ophørte i 1960 – den anden håndværker på skolen var tømrer Jens Sandager fra Følle.

Henning blev gift med købmandens datter Ingefred. Hun var oprindeligt uddannet sygeplejerske, men blev med tiden en uvurderlig hjælp i firmaet som ”bogholder” og ”sekretær”.

Henning og Ingefred havde tre døtre, Else, Elisabeth (”Beth”) og Ingrid, hvoraf to blev stewardesser – den yngste datter Ingrid blev gift med luftkaptajn Vagn Christensen, og de bor i Grønfeld. Henning døde i 1967. Han blev kun 51 år gammel.

Efter Hennings død var Ingefred alene med tre børn. Hun tog arbejde som tilsynsførende for hjemmehjælpere og husmoderafløsere i Rønde Kommune – hun var jo sygeplejerske af uddannelse. Forretningen forpagtede hun ud til Knud Jensen, der havde lært hos Henning tilbage i 1953-57, og som var kommet til Bjødstrup kort forinden for at hjælpe Henning i smedjen. Knud Jensen slog sig mere og mere på montering af køleanlæg, som også havde været en del af Henning Mogensens virksomhed, og havde i perioden 1967-72 blandet smede- og kølemonteringsvirksomhed.

Efter forpagtningsperiodens ophør i 1972 opførte Knud Jensen eget værksted og garage i gården til hjemadressen Gl. Hovedvej 17, og herfra opbyggede han i de følgende år en velrenommeret kølemonteringsvirksomhed og blev almindeligt kendt som ”Køle-Knud”. Dermed var den gamle smedje endegyldigt ophørt.

Efter Ingefreds død købte datteren Else huset – hun var også stewardesse, senere havde hun en ledende stilling hos SAS i Tirstrup. Hun flyttede senere til Esbjerg, hvor også den tredje søster Elisabeth med familie bor. Elisabeth er gift med Jørgen Juhl, og sammen driver de shippingfirmaet Juhl og Ehrhorn.

Huset i Bjødstrup med udbygninger solgte Else til de nuværende ejere Sophia og Tor Jan Nielsen.

--

Det siges, at der også har været smedje, hvor købmand Bøjstrup byggede i 1928, den nuværende adresse Gl. Hovedvej 18 A. Den gamle smedebygning, stråttækket, skal være revet ned ved den lejlighed. Hvis man ser på et matrikelkort, er der et lille indhak i fællesarealet til vejen netop her, og det kan udmærket have været grunden til den ældste bysmedje. Skolen ligger lige overfor, og det vides, at der i begyndelsen af 1800-tallet blev holdt skole i smedens hus, der udmærket kan have ligget over for smedjen på det sted, hvor skolen nu ligger. Smed og smedje er så muligvis flyttet ned på hjørnet af Bjødstrupvej, da den nye skole blev bygget i 1860.

KØBMÆNDENE I: JENSEN

I 1857 fik vi, i kølvandet på indførelsen af demokratiet i 1848, den frie næringslov. Den fratog købstæderne monopollet på handel og håndværk, og herefter kunne enhver slå sig ned som handlende også ude i landsbyerne. Selv den mindste landsby fik herefter en eller flere købmænd. Det gjaldt også i Bjødstrup.

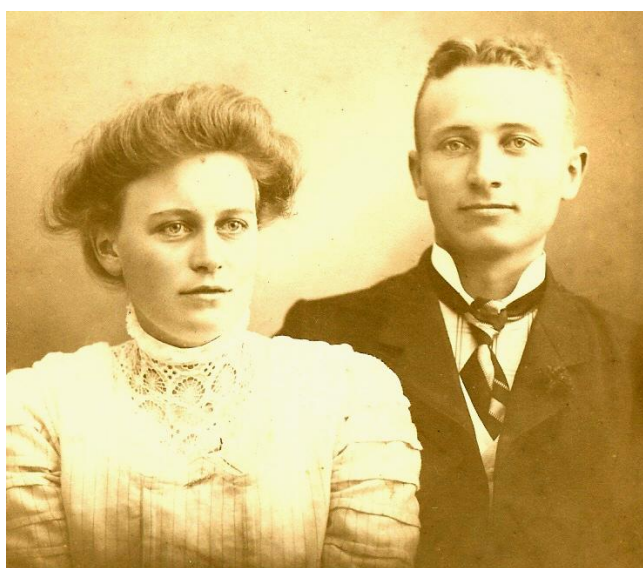
Omkring århundredskiftet 1900 har der været en købmand Guldmann i Bjødstrup, der havde butik i det nuværende Gl. Hovedvej 7. Nogle mener, at den første købmandsbutik i Bjødstrup blev oprettet af ejeren af Hvidsminde (nabogården) – og selv om de fleste forbinder det med den senere købmand Jensens butik, kan det være, fordi Guldmanns butik senere er gået helt i glemmebogen, selv om det i virkeligheden er den, der har været Bjødstrups første.

På et skøde fra 1892 har jeg set navnet A. A. Guldmann opført som ”kurator” ved en handel. Det må være købmanden.

Bjødstrups første rigtig store købmandsbutik var under alle omstændigheder ejet af Rasmus Nielsen Vinther, da den blev solgt til købmand Jensen i 1914. Ras Vinther var fra 1907 ejer af gården matr. nr. 16 og kan have drevet købmandshandelen ved bestyrer. I 1914 satte han butikken til salg, og den blev købt af købmand Marinus Jensen, der kom fra Feldballe, hvor han og hustruen Else Marie havde haft en lille butik i et lejet hus. I 1916 solgte Rasmus Vinther hele det store restareal bag købmandsgården, matrikel 9h, til Niels Foged på Kærsgård. Arealet hører også i dag til Kærsgård.

Datteren Rigmor Jensen fortæller, at forældrene blev advaret mod at tage til Bjødstrup: ”Hvor tør I - de er jo storbønder i Bjødstrup, hvordan kan I tro, I kan klare jer mellem dem?”

Den nye købmand åbnede sin butik 3. januar 1915. Ægteparret havde på det tidspunkt tre små børn. Børnene hjalp til fra små, men der var også både pige, karl og af og til daglejer ansat ved butikken. Der hørte også stald og to heste til købmandsbutikken – vigtigt, for der skulle køres landtur to gange om ugen, og der skulle hentes varer fra dampskibene ved Nappedam.

Der var store petroleumslamper i butik og beboelse, men omkring 1919-20 kom elektriciteten til Bjødstrup, og de to store petroleumslamper i butikken forsvandt. Det var installatør Strøm fra Rønde, der stod for det.

På et tidspunkt købte købmanden et mølleri af smed Carl Mogensen. En stor lettelse, nu var købmand Jensen fri for at køre med hest og vogn til Taastrup eller Følle for at få malet korn. Mælkekuskene fra Bjødstrup Mejeri holdt ofte ind til købmanden for at tage varer med for folk på mælketuren. Det gav en god omsætning i butikken, en slags gratis ”landtur”.

Købmandsparret Else Marie og Marinus Jensen, bryllupsbillede.

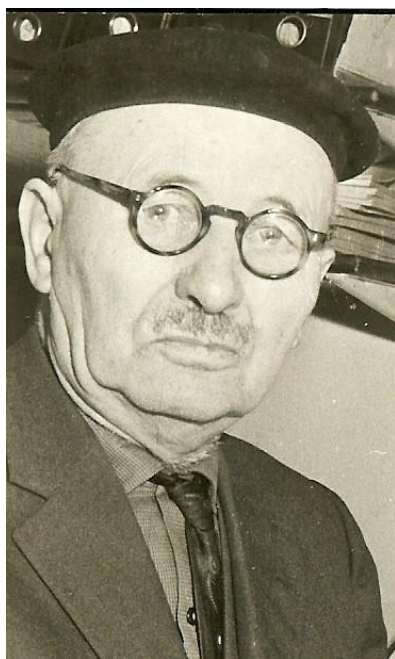
Ellers kørte købmand Jensen egen landtur i 35 år med hestevogn to gange om ugen. Og så var butikken i øvrigt åben til kl. 20 på alle hverdage, men til kl. 21 om lørdagen. ”Vi børn blev sendt ud og hente ordrene ind på kontrabøgerne, det var lange spadsereture, ud til forpagtergårdene f.eks., så vi var altid af sted to og to, og hvis det blev tordenvejr kom far os altid i møde, for han vidste vi var bange i torden. Dagen efter at vi havde hentet ordrene, kørte far så landturen og afleverede varerne, og så kunne vi få en tur på vognen”, fortæller Rigmor Jensen.

”Far havde to heste og et par vogne. Han hentede selv rugbrød hos bageren i Rønde, og andre varer som mel og sukker kom med dampskib til Nappedam, hvor han hentede det med hestene. Somme tider var det ikke nok med egne heste og vogn, men så fik han nogle af bønderne til at hjælpe sig med deres hestevogne. Men vi havde da meget fornøjelse af selv at have heste, især husker jeg besøgene hos nogle slægtninge i Øer, så havde vi mad med og gjorde holdt i Femmøller og spiste der, før turen gik videre. Somme tider overnattede vi, og kørte hjem næste dag”.

Anna Foged fortæller: ”Jeg er født som en af de fem søskende i købmandsgården i Bjødstrup. Rigmor Jensen i Rønde er min ældre søster, en søster Ingefred, der var gift med smed Mogensen, døde for 25 år siden, jeg er den næst yngste, bror Niels var en ”efternøler”, 11 år yngre end mig. Niels overtog købmandsgården efter vore forældre, og havde den indtil midt i 1990’erne.

Vores butik udviklede sig til en større købmandsgård, selv om vi fra 1928 havde konkurrence fra byens anden købmand, Bøjstrup. Men det var en ganske stor virksomhed, der blev overtaget af næste generation, min bror Niels”.

”Selvfølgelig var der konkurrence mellem de to købmænd”, fortæller en ældre Bjødstrup-borger. ”Vi børn vidste udmærket, at skulle vi have slik for 2 øre, skulle vi gå til købmand Jensen, for her fik vi mest for pengene. Men til gengæld fyldte Jensen ikke voldsomt meget mere i posen, hvis vi skulle have for 5 øre. Så når vi havde fået 5 øre til slik, så gik turen naturligvis til købmand Bøjstrup”.

Den gamle købmand Marinus Jensen, foto lånt af Rigmor Jensen

Købmandsgården, 1950'erne. Oprindeligt var der både butik og beboelse i bygningen til højre.

Else Mogensen, datter af smed Henning Mogensen og Ingefred, var barnebarn af købmand Jensen og Katrine, idet hendes mor Ingefred var datter af købmandsparret. I sine erindringer, som jeg har fået et elektronisk eksemplar af, fortæller hun om sine morforældres købmandsbutik:

”Hos morfar kunne man købe alt mellem himmel og jord – fra sytråd over petroleum til friskkværnet smør i dritler og spegesild i tønder samt skruer, træsko og lommelygter. Ja – stort set alt, hvad hjertet kunne begære.

Jeg holdt meget af at arbejde i købmandsforretningen hos morfar. Og om muligt endnu mere, da morbror Niels og tante Erna også kom til. Mit job bestod bl. m. a. i at putte tørrede abrikoser, rosiner og svesker fra de store kasser over i skuffer. Sveskerne lugtede lidt mærkeligt, næsten som af tobak.

Der skulle også vejes mel, kartoffelmel, salt og sukker af i poser, som vel at mærke skulle lukkes ”pænt” – på den helt rigtige måde – bagefter. Når kunderne kom, skulle jeg f. eks. kværne kaffe, hælde det i poser, veje det etc. etc. Kaffemøllen gav en helt karakteristisk og dejlig duft i hele lokalet.

Der var i det hele taget rigtig mange forskellige og spændende dufte i købmandsbutikken, men skuffen med natron skulle man ikke stikke næsen alt for langt ned i – dét var skrappe sager. Et kræmmerhus blandede bolsjer kostede dengang 10 øre – og jeg øvede mig som en gal i at forsøge at dreje lige så flotte kræmmerhuse som morfar... Det lykkedes aldrig!

Vores jul begyndte altid hos morfar i Købmandsgården... Den 1ste December var dagen, hvor der blev pyntet op – med guirlander langs alle hylder, og med en hel disk fyldt af legetøj, figner, dadler og julegodter.

I udstillingsvinduerne blev der lagt en masse vat – til at illudere sne – samt små grangrene og elektriske julelys. I det ene vindue, der var forbeholdt voksen-ting, lagde man f. eks. vin, chokolade og cigarer. I det andet vindue var der derimod nisse-mænd og -koner, en kirke med lys i samt bunkevis af legetøj (sådan fornemmedes det dengang) f. eks. ludospil, møl og dam, små bitte dukker, små biler og mikado. Jamen – det var et eldorado.

Aldrig nogensinde har der eksisteret nogen flottere juleudstilling end den hos Købmanden i mit barndoms-Bjødstrup! Og det allerbedste af det hele var næsten, at vi fik lov til at være med til at pynte op. Vi tre piger havde nemlig på skift feriejob hos morfar”.

Købmanden og omgivelser 1977-78. Udbygning med garager m. m. mod øst siden 1950'erne. Kgl.Bibl.Sml.

Kaj Høj, der flyttede til Bjødstrup i 1959, da hustruen Inger blev ansat ved Bjødstrup skole som forskolelærerinde, fortæller: ”Vi havde ikke boet der mange dage, før købmand Niels Jensen kom ind og præsenterede sig – klart nok for at sikre sig os som kunder, før Bøjstrup gjorde det. Vi blev i øvrigt rigtig gode venner og kom meget sammen i alle de år, vi boede i Bjødstrup”.

Niels Jensen drev butikken videre til 1990, hvor han måtte stoppe af helbredshensyn. Dermed lukkede Bjødstrups sidste købmandsbutik. Han og Erna flyttede til Rønde og solgte bygningerne i Bjødstrup til beboelse, mens selve butikken ophørte. Købmandsgården ses endnu tydeligt med de karakteristiske lagerbygninger midt i byen. Sønnen Niels Jensen døde i 2002 – hustruen Erna bor stadigvæk i Rønde.

KØBMÆNDENE II: BØJSTRUP

I 1928 kom familien Bøjstrup til Bjødstrup og etablerede en konkurrerende købmandsbutik på hjørnet af Bygaden og Hørgaden / Fiskegaden - nu Gl. Hovedvej og Kærsgårdsvej. Et ældre bindingsværkshus på grunden blev revet ned. Her havde elmontør Flindt boet – muligvis havde det tidligere været smedje.

Hjørnet på det nye hus var skåret af, og her var indgangen til butikken, helt som det var skik dengang. Så var der ligeværdig adgang til butikken fra begge veje.

Bøjstrups må være kommet til byen med Niels Fogeds mellemkomst, for det var ham, der solgte dem jorden. Om Foged har ment, at lidt konkurrence til den anden købmand kunne være sundt, melder historien intet om. Familien Jensen og familien Foged har haft det godt med hinanden, og to af Jensens døtre, Clara og Anna, blev gift med sønner af Foged (Peder og Martin).

De to købmænd var naturligvis konkurrenter og havde ikke noget at gøre med hinanden i det daglige, men direkte fjendtlighed eller bare kold luft har jeg ikke indtryk af. Bøjstrups søn Poul og købmandens Niels var jævnaldrende og var de bedste kammerater. Jeg har indtryk af, at familien Jensen var mere udadvendt end familien Bøjstrup og deltog mere i selskabslivet i byen, lige som de deltog i livet omkring Indre Mission.

Man kunne måske forestille sig byen skarpt opdelt mellem dem, der handlede hos den ene købmand, og dem, der var kunder hos den anden. Men ingen af dem, jeg har talt med, har oplevet landsbyen som delt mellem de to købmænd. Man kunne udmærket handle med begge, selv om hver havde deres faste kundekredse. Der var måske en tendens til, at missionsfolkene handlede med Jensens, da den gamle købmand Jensen og hans kone var nogle af de ledende inden for Indre Mission i byen. En forskel var det også, at Jensens forretning havde mere præg af ”købmandsgård” med grovvarer m.m., mens Bøjstrups mere var en egentlig købmandsbutik med hovedvægten på kolonialvarer.

Bøjstrup lukkede butikken i 1962 og døde, inden han og konen nåede at flytte derfra. Efter hans død flyttede konen over til sønnen Poul i Ryomgaard. Her har Poul Bøjstrup salg af cykler m.m.

Bøjstrups tidligere butik på hjørnet af Gl. Hovedvej og Kærsgårdsvej, foto VFH 30. aug. 2025.